

Kitap Tanıtımı/ Book Review

Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, Çev. Dr. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2014, 453 s., ISBN: 978-605-4944-02-6.

Serkan ACAR*

Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî (1301-1349) Memlûkler döneminde yaşayan meşhur bir devlet adamı idi. Aynı zamanda tarihçi, coğrafya âlimi ve edip olan bu zat 11 Haziran 1301 tarihinde Dimaşk (Şam) şehrinde doğdu. Soy kütüğünün Hz. Ömer'e dayanması sebebiyle el-Ömerî nisbesi ile anılan İbn Fazlullah, uzun süre Memlûk Devleti (1250-1517) bünyesinde, Divân-ı İnşâ'da sır kâtipliği görevinde bulunan bir ailenin çocuğuydu. Kahire, İskenderiye ve Hicaz gibi mühim

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, serkan.acar@ege.edu.tr

medeniyet merkezlerinde öğrenim görüp ilmini arttırdı ve yaşadığı dönemde yazı yazma sanatının en yetkin temsilcisi addedildi. Din âlimi olmasının yanı sıra iyi bir müverrihti. Abdülaziz el-Alevî'nin yerinde tespiti ile: "Özellikle hadiseleri tahlilde ve şahsiyetleri değerlendirmede başarılı olmuştur; ayrıca Cengiz Han döneminden yaşadığı zamana kadar Moğolların tarihini iyi biliyordu. Onun, Memlûk Devleti'nin dış siyaseti bakımından bölge için tehlike oluşturan bu gücü iyi tanınması ve Moğol devlet sisteminin Memlûkler üzerindeki etkilerini görmesi hem memuriyeti sırasında hem de daha sonra eserlerini kaleme alırken kendisine çok faydalı olmuştur"¹.

Muhtelif konularda pek çok eser telif eden el-Ömerî'nin en mühim çalışması "Mesâlikü'l Ebsâr fi Memâlikü'l Emsâr" isimli ansiklopedik yapıtıdır. 27 cüz olup ağırlıklı olarak tarih ve coğrafyadan bahseden bu eser, fizikî coğrafya ve beşerî coğrafya olmak üzere kabaca iki kısma ayrılmıştır. Bu çok değerli kaynağın Türklerle ilgili malumat ihtiva eden kısımları nihayet D. Ahsen Batur tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve "Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr" adıyla neşredilmiştir. Esasen Suriye ve Mısır dışına çıkmayan el-Ömerî, Türkistan, Deşti-Kıpçak, Anadolu ve Hindistan'ın tarih ve coğrafyası hakkında da kıymetli bilgiler vermektedir.

Eserini inşa ederken kendine has bir metot uygulayan müellif, görmediği diyarlarla ilgili bilgilere nasıl ulaştığını şu sözlerle tasvir etmiştir: "Bir insandan kendi memleketi hakkında bilgi alıyor, sonra bir başkasına, daha sonra yine bir başkasına soruyor ve bunların anlattıkları arasında bir çelişki yoksa, o bilgiyi güvenilir bilgi olarak alıyordum. Eğer anlattıkları birbirini tutmuyorsa, bu defa ikisinin ittifak ettikleri bilgiye güveniyordum. Fakat üçünün söyledikleri birbirini tutmuyorsa, o zaman o bilgiye itibar etmiyordum. Eğer birinden bir bilgi almışsam, bir süre onu unutuyor, daha sonra aynı kişiye aynı konuyu tekrar soruyor ve şayet ilk söylediği şeyi yine aynen tekrar ediyorsa, o bilgiyi alıyordum. Ancak, ilk söylediği ile daha sonraki

¹ Abdülaziz el-Alevî, "İbn Fazlullah el-Ömerî", *DİA*, C. 19, s. 483.

sözleri arasında fark varsa, itibar etmiyordum”². Müellifin verdiği izahattan da anlaşıldığı üzere; zikredilen usûl, sahih bilgiye ulaşmak için uygulanan bir teyit mekanizması idi.

Altı bölümden ve uzun bir kronolojiden oluşan eserin mündericatu şöyledir: İçindekiler, Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî (s. 7-14). **I- Genel Bakış** (s. 16-27); Meşhur Göller (s. 16-17), Halkların Büyük Binaları (s. 17-21), Ateşgedeler (s. 21-25), İslam Ülkelerine Genel Bir Bakış (s. 25-27). **II- Hindistan ve Tuğlukşahlar** (s. 28-56). **III- Cengiz Han'ın Evlatlarının Ülkelerinde** (s. 57-84); Cengiz Han (s. 58-60), Cengiz Han'ın Dini, Yasası ve Davranış Şekilleri (s. 61-78), Taht Sahibi, Çin'in Hâkimi Büyük İlhanın Ülkesinde (s. 78-84). **IV- Turan Halkları** (s. 85-110); Mâverâünnehr ve Çevresindeki Türk Ülkelerinde Yaşayanlar (s. 85-86), Harezmi (s. 86-87), Büyük Şehirleri (s. 88-105), Gazne (s. 106), Türkistan (s. 106-110). **V- Harezmi ve Deşt-i Kıpçak** (s. 111-130); Ayn Calut (s. 118-128), Harezmi (s. 128-130). **VI- Anadolu'daki Türk Şehirleri** (s. 131-175); Diyar-ı Rum'daki Türk Beylikleri (s. 144-148), Sülemiş'le İlgili Bazı Bilgiler (s. 149-156), Birinci Fasıl: Kerminan (Germiyan) Beyliği (s. 157-160), İkinci Fasıl: Tonguzlu (Denizli) Beyliği (s. 160-161), Üçüncü Fasıl: Tavaza (Tavas) Beyliği (s. 161), Dördüncü Fasıl: Hamid Beyliği (s. 162), Beşinci Fasıl: Kastamonu (s. 162-163), Altıncı Fasıl: Kawia (Geyve) Beyliği (s. 164), Yedinci Fasıl: Bursa (s. 164-165), Sekizinci Fasıl: Akira (Balıkesir) Beyliği (s. 165-166), Dokuzuncu Fasıl: Marmara (s. 166), Onuncu Fasıl: Nik (İznik) (s. 167), On Birinci Fasıl: Mağnisiya (s. 167), On İkinci Fasıl: Birgi (s. 168), On Üçüncü Fasıl: Foke (Foça) (s. 169), On Dördüncü Fasıl: Antalya Beyliği (s. 169-170), On Beşinci Fasıl: Karasar (Karahisar) Beyliği (s. 170), On Altıncı Fasıl: Ermenek Memleketi (s. 170-171), Doğu mu Üstün Batı mı? (s. 171-175). **İslam Tarihinde Türkler (Kronoloji)** (s. 176-429); Harezmişahlar (s. 231-274), Gur Devleti'nin Kuruluşu ve Sebüktekin Hanedanı'nın Yıkılışı (s. 275-280), Dimaşk Hâkimi Nureddin Mahmud (s. 280), 551 Yılından 560 Yılına

² Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım-Mesâlikü'l Ebsâr*, Çev. D. Ahsen Batur, İstanbul 2014, s. 11.

Kadar Olan Olaylar (s. 280-429). Faydalanılan Kaynaklar (s. 430-432), Karma Dizin (s. 433-453).

Türk Dünyası'nın çeşitli bölgelerini ünik bilgiler vererek anlatan el-Ömerî'nin özellikle Tuğlukşahlar (1320-1413) hakkında verdiği malumat fevkalâde ehemmiyeti haizdir. Filhakika, bu bölümde anlatılan bazı hadiseler XV. yüzyılda Hindistan'a giden Rus seyyah Afanasiy Nikitin'in kayıtlarıyla birebir örtüşmektedir; mesela atın Hindistan'a Türk topraklarından gittiği bilgisi gibi. Diğer taraftan yurdumuzda, pek çok sahada olduğu gibi, Hindistan Türklüğünün de öksüz bırakıldığı hakikati nazar-ı dikkate alınır ise zikredilen bölümdeki bilgilerin taşıdığı önem daha iyi anlaşılabilir.

XIV. yüzyılda Suriye ve Mısır'daki Cengiz Han algısının yansıtıldığı üçüncü bölümde; Moğol tarihi, Cengiz yasası ve Moğolların iktisadî-içtimaî yapısıyla alakalı hadiseler tasvir edilmiştir. Oğuz şehirlerinin anlatıldığı dördüncü bölüm ise enteresan bilgileri havidir. Söz Oğuz şehirlerine gelmişken Rus tarihçi, etnograf ve arkeolog Sergey Pavloviç Tolstov (1907-1976) tarafından telif edilen "Oğuz Şehirleri (Tarihî-Etnografik Etüdler)" (С. П. Толстов, "Города Гузов (Историко-Этнографические Этюды)", Советская Этнография, 1947, № 3, s. 55-102) başlıklı mühim makaleyi anmadan geçemeyeceğiz ki, bahis konusu değerli çalışma şimdiye dek çoktan Türkçeye tercüme edilmiş olmalıydı.

Ortaçağda, özellikle de Moğol istilasından sonra, Mısır ve Suriye'nin Deşt-i Kıpçak ve Harezm bölgesiyle münasebeti epey gelişmişti. Bu yakınlaşmanın temel itkisi İlhanlılara karşı oluşturulan siyasî ittifaktı. Hâl böyle olunca, Karadeniz'in kuzeyine ait haberler Mısır'a rahatlıkla ulaşıyordu. Altın Orda Devleti, Ruslar, Çerkezler vb. konulardaki muhtelif bilgiler el-Ömerî tarafından da derlenmiştir. Zikredilen konular Türkçe tercümenin beşinci bölümünde aktarılmıştır.

Altıncı bölümde ise Batı Anadolu beyliklerine ilişkin bazı kayıtlar mevcuttur. Son yıllarda Türkiye'de zikredilen beylikler hakkında bir dizi müstakil sempozyumlar düzenlenmişse de bu toplantılardan ciddi neticeler alınamamış ve malumun beyanından öteye geçilememiştir.

“İslam Tarihinde Türkler” başlıklı son ve en uzun bölümde, 642-1322 yılları arasında cereyan eden Türklerle ilgili bazı hadiseler anlatılmıştır. Bu kısımda, bilhassa etnik menşei tartışmalarına neden olan büyük düşünür Farabî (872-950) ile ilgili şu net kayıtlara yer verilmiştir: “Filozof ve zeki bir insandı. Şimdiki adı Otrar olan Farab şehrinde dünyaya geldi. Farab büyük bir şehirdir. Farabî doğduğu topraklardan yola koyularak Bağdat’a geldi. Türkçeden başka birkaç dil biliyordu. Arapça öğrenmeye başladı ve kısa zamanda onu mükemmelen öğrendi. Orada meşhur filozoflardan eğitim aldıktan sonra Harran’a geçti... Felsefeyi yutmuştu. Aristo’nun kitabını çözmüş, musikide bir zirve olmuştu. Hep Türk elbiseleri giyer ve asla değiştirmezdi... Farabî daima tek başına kalmayı tercih eder, insanlar arasına fazla çıkmazdı. Bir çeşme başına veya bir parka çıkmanın dışında Bağdat’ta kimseyle görüşmezdi. Dünyanın en zahit insanlarındandı”³.

Ömer Hayyam ve Hasan Sabbah gibi insanlık tarihine mal olmuş meşhur kimseler hakkında da bilgiler veren el-Ömerî özellikle Selçuklu Devleti, Artuklu Devleti ve Harezmsâhların faaliyetlerine de ışık tutar. Eseri, Selçuklu tarihi için son derece önemli bir kaynaktır. Bu arada, üzülerek ifade etmek gerekir ki, Mükrimin Halil Yinanç (1898-1961), Osman Turan (1914-1978) ve Mehmet Altay Köymen (1916-1993) gibi ciddi Selçuklu tarihçilerinden sonra sürekli olarak gerileyen Selçuklu tarihi araştırmaları hâlihazırda arzulanan seviyede olmaktan uzaktır. İsmi andığımız bu müverrihlerin eserleri hâlâ aşılamamıştır.

Velhâsıl-ı kelâm, Mesâliku'l Ebsâr’ın dilimize tercüme edilmesi Türkiye’deki tarih araştırmalarına, hassaten Umumî Türk Tarihi ve Ortaçağ Türk Tarihi tetkiklerine yapılmış mühim katkıdır. Bu eser nevinden Türkler hakkında bilgi veren pek çok Arap kaynağını haşiyeler düşerek, mükemmel bir surette Türkçeye kazandıran D. Ahsen Batur’un tek başına adeta bir enstitü gibi çalıştığını ve her türlü takdiri hak ettiğini ifade etmemiz bir mecburiyettir.

³ el-Ömerî, *Türkler Hakkında....*, s. 197.

